

تأثیر آموزش‌های تخصصی - عمومی در توانمندسازی ساکنان روستایی مناطق گردشگری کوهستان در حیطه امداد و نجات (مطالعه موردی: روستای پس قلعه، شمیران)

بیژن رحمانی^۱

استادیار دانشگاه شهیدبهشتی دانشکده علوم زمین، تهران، ایران

پگاه مریدسادات

استادیار دانشگاه شهیدبهشتی دانشکده علوم زمین، تهران، ایران

مهدی رفاه

دانشجوی دکترا رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه شهید بهشتی، کارمند شهرداری تهران، منطقه یک، تهران، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۴/۱۳ تاریخ صدور پذیرش: ۱۳۹۸/۱۱/۲۷

چکیده

شمیران با کوهستان، فصول زیبا و امکانات مناسب از قطب‌های گردشگری است. از آنجاییکه کوهنوردی خالی از حادثه نیست، ضروریست امدادگران کوهستان در سریعترین زمان در محل حاضر باشند اما آنان فقط در اواخر هفته و ایام تعطیل در پایگاه‌های امداد و نجات کوهستان حضور دارند و اگر حادثه‌ای در غیر این ایام رخ دهد، گردآوری آنان از سطح شهر زمانبر خواهد بود. در این اوقات معمولاً ساکنان نزدیکترین روستاها به کمک حادثه دیدگان می‌شتابند اقدامات ساکنان روستایی که به روشهای سنتی و عدم آگاهی از علم روز در کمک‌های اولیه و رهایی مصدومان صورت می‌پذیرد، می‌تواند منشا خطرات ثانوی و بروز حوادث ناگوارتر گردد. بنابراین آموزش به ساکنان روستایی عرصه مناطق کوهستانی - گردشگری از سوی نهادهای ذیربط می‌تواند ضمن توانمندسازی آنان در عرصه امداد و نجات، در بهبود کیفیت زندگی و توسعه موثر واقع گردد. بنابراین، اولین مرحله بازدید میدانی و جمع‌آوری اطلاعات مربوطه، مصاحبه با کوهنوردان، امدادگران رسمی و غیررسمی محلی و استفاده از کتابها و سایت‌های کوهنوردی، تهیه پرسشنامه که متشکل از خبرگان کوهستان بعنوان گروه هدفمند و ساکنان روستای مورد نظر با جمعیت ۴۵۹ نفر برای ۳۰ نفر خبرگان کوهستان و ۱۰۰ نفر اهالی روستای پس قلعه که انتخاب افراد بصورت تصادفی بود، صورت گرفت. برای تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده از آزمون "کای اسکور تک نمونه‌ای و آزمون من ویتنی" بهره گرفته شد. روش تحلیل توصیفی آماری (توصیفی-استنباطی) بوده و با توجه به فرضیه‌های مطرح شده و بررسی نتایج داده‌های این سوالات پژوهش در سطح بالایی رابطه مثبت معنادار وجود دارد و فرضیه‌های تحقیق مورد پذیرش قرار گرفته‌اند. با توجه به نبودن بحث فوق و نیاز فطری بشر

به کمک افراد حادثه دیده، دستاورد این پژوهش در حیطه آموزش امداد و نجات کوهستان می‌تواند علاوه بر ارتقاء کیفیت امداد و نجات، بر اقتصاد و اشتغال روستاییان و امنیت گردشگران کوهستان تأثیر گذار باشد.

کلمات کلیدی: "آموزش"، "امداد و نجات"، "کوهستان"، "توانمندسازی"، "روستاییان"

مقدمه

بیان مساله: امروزه گردشگری کوهستان در بین مردم بویژه نسل جوان و ماجراجو رونق روزافزونی دارد. انگیزه‌هایی مانند ورزش، استفاده از هوای پاک، تحقیق در منابع محیطی یا انسانی، جاذبه‌های پژوهشی، درمانی (آبهای معدنی، نور خورشید)، کاهش وزن، افزایش استقامت، عکاسی از طبیعت، آثار قدیمی و... می‌تواند انسان‌ها را به کوهستان جلب نمایند. اما نکته مهم این است که انسان‌ها با هر انگیزه‌ای قدم بر کوهستان بگذارند، باید بدانند که با چه خطراتی روبرو خواهند شد. بسیاری از کوهنوردان باور نمی‌کنند که کوهستان محل امنی نیست اما شرایط گوناگونی بر تمام وجوه ظاهری و باطنی کوهستان چیره دارد. از خطرات در شرایط اقلیمی می‌توان به سرما و گرما، رعد و برق، بارشهای سیل آسا، باد، وقوع بهمن و مه و تهدیدهای طبیعی مانند سیل، واریزه‌ها، زلزله، طوفان، رانش خاک، حمله جانوران، حیوانات وحشی و تهدیدهای انسانی مانند دزدی و حمله فرد یا افرادو شرایط بستر طبیعی مانند شیب زمین، جنس و مقاومت خاک، دره‌ها نمونه‌هایی از این خطرات هستند (راهب، ۱۳۹۳: ص ۳۱). پس در هر زمان افرادی که در کوهستان حضور دارند، امکان وقوع حادثه‌ای وجود دارد و در این شرایط اشخاصی که در نزدیکترین موقعیت به فرد مصدوم قرار دارند، اقدامات لازم را بعمل می‌آورند. با توجه به نبود گروه امداد و نجات در همه جای کوهستان و تمام ایام هفته معمولاً ساکنان نزدیکترین روستا به منطقه حادثه، نقش مهم و پر رنگی را در انجام کمک‌های اولیه و امداد و نجات بر عهده می‌گیرند. روستاییان ساکن در مناطق کوهستانی از جایگاه ویژه‌ای برای کمک به حادثه دیدگان برخوردارند. بنابراین دانش و مهارت آنها در امداد و نجات بسیار اثربخش و حائز اهمیت است در حالیکه اغلب آنها فاقد آموزش‌های تخصصی در این زمینه هستند؛ بنابراین ارائه آموزش‌های تخصصی و عمومی به ساکنان روستایی می‌تواند ضمن توانمندسازی آنان، در ارتقاء کیفیت امداد و نجات، و نیز از بُعد انسانی خیلی مهم و ارزشمند باشد. توانمندسازی ساکنان روستایی در عرصه امداد و نجات در مناطق کوهستانی، می‌تواند در صورت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مناسب امکان ایجاد زمینه اشتغال و در نتیجه بهبود کیفیت زندگی آنان که خود از مولفه‌های مورد تاکید توسعه پایدار است را فراهم آورد. در این پژوهش به لحاظ کاربردی به تأثیر آموزش در توانمندسازی ساکنان روستای پس قلعه و ارتقاء کیفیت امداد و نجات کوهستان از طریق بازدید میدانی و جمع‌آوری اطلاعات مربوطه، گفتگو با کوهنوردان، امدادگران رسمی پایگاه‌های امداد و نجات کوهستان و امدادگران غیر رسمی محلی، مراجعه به کتابخانه و استفاده از اینترنت و سایت‌های کوهنوردی، شرکت در سمینارها و نمایشگاه‌ها، تجربه پرستاری محقق و سابقه ۳۵ سال زندگی در منطقه یک، روبرو شدن با مواردی از صدمات وارده به کوهنوردان کوهستان و انجام کمک‌های اولیه، گفتگو با پزشکان و پرستاران، تکنسین‌های اورژانس تهران و شمیران، تهیه پرسشنامه با نظر اساتید محترم راهنما، مشاور و خبرگان کوهستان، و کسب نتایج علمی به روش SPSS پرداخته شده است. بنابراین، در ابتدا به توصیف ویژگی‌های دموگرافیک در نمونه‌های تحقیق (جنسیت، تحصیلات، سن، شغل و...) اقدام نموده و جداول توزیع فراوانی

و درصد ترسیم می‌گردد. در نهایت از جداول آمار توصیفی بمنظور توصیف متغیرها استفاده و در آن نما، میانه و میانگین به عنوان شاخصهای گرایش مرکزی، دامنه تغییرات و انحراف معیار بعنوان شاخصهای پراکندگی و خطای معیار ضریب کجی و ضریب کشیدگی بعنوان شاخصهای توزیع محاسبه میشود. برای تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده از آزمون "کای اسکور تک نمونه‌ای و آزمون من ویتنی" بهره گرفته شد. بنابراین روش تحلیل توصیفی آماری (توصیفی - استنباطی) خواهد بود. از آنجایی که این پژوهش تحقیق مشابهی نداشته و فاقد مبانی نظریات علمی مانند سایر بخشهای جغرافیایی می باشد بنابراین به نظریاتی که می توانند تبیین کننده اهداف و فرضیات این پژوهش باشند در قالب آموزش، توانمندسازی، کیفیت زندگی و توسعه پرداخته شده است.

مبانی نظری: آموزش: اولین راهبرد عمده در تدوین، طراحی و اجرای برنامه‌های توانمندسازی ذینفعان، آموزش است. در فرایند آموزش، اطلاعات و پیامها منتقل میشوند و با علم به اینکه در عصر حاضر، اطلاعات منشا قدرت و در حقیقت عین قدرت است، بنابراین دسترسی اقشار وسیع ذینفعان به اطلاعات یک گام کلیدی در فرایند توانمندسازی به حساب می‌آید (راهنمای جامع ایمن، ۱۳۹۴: ص ۶۷). اما آموزشهای پیشنهادی برای روستاییان پس قلعه شامل دو گروه "تخصصی امداد و نجات" و "عمومی" جهت ارتقاء کیفیت امداد و نجات و بهبود کیفیت زندگی توسط نهادهای ذیربط به شرح ذیل خواهد بود.

دوره‌های آموزشی و توانمندسازی: برنامه‌های آموزش و توانمندسازی سازمان هلال احمر ایران یا فدراسیون کوهنوردی به عنوان پیشنهاد ارائه می‌گردد. آنچه در سرفصل‌های آموزشی امداد و نجات تدریس می‌گردد شامل یک دوره ۸۰ ساعته از آموزشهای عمومی و سپس آموزشهای تخصصی آمده است. در موضوع پژوهش و آموزش مورد نظر برای توانمندسازی ساکنان روستایی پیشنهاد و منجر به ارتقاء کیفیت امداد و نجات و کیفیت زندگی می‌گردد، نوع آموزشهای اختصاصی و عمومی در نظر گرفته شده می‌باشد. بنابراین توجه به مطالب مورد آموزش پیشنهادی از اهمیت زیادی در توانمندسازی ساکنان روستایی برخوردار است. در سرفصلهای دوره تغذیه به اهمیت غذا و تنظیم برنامه‌های غذایی از مهمترین مباحث روزمره زندگی انسانها پرداخته شده است و نیز انواع عادات غذایی، شناخت بهداشت غذا در شرایط عادی و اضطرار، شناخت بیماریهای ناشی از عدم رعایت بهداشت، بهداشت آب، چگونگی تهیه آب سالم و بهداشتی، روشهای نگهداری از آب و مسائل آن، شناخت انواع بیماریهای عمومی، دفع بهداشتی فاضلاب، دفع بهداشتی زباله که از مولفه‌ها و متغیرهای ارزیابی در کیفیت زندگی، بهداشت است. آشنایی با پشتیبانی در عملیات نجات و مسائل پیرامونی آن، حمایتهای روانی در بلایا، بحرانها و آسیبهایی مانند زلزله و مسائل پیرامونی آن، کمکهای اولیه در حوادث، شناخت ارزیابی اولیه و ثانویه در آسیبها و صدمات که بسیار مهم است بویژه در تروماها، آتل بندی، شناخت خونریزیها، شوک‌ها، احیاء قلبی و ریوی، شناخت انواع شکستگیها و آتل بندی آنها، پانسمانها، انواع سوختگیها، رگ گیری، آشنایی با کلیه "موارد اورژانس و زمان طلایی نجات در حوادث که به ارتقاء کیفیت امداد و نجات منجر می‌گردد" (هوشور، ۱۳۸۶: ص ۳۸)، شناخت آسیبهای سر و گردن، ستون فقرات، ضربه‌های مغزی، آسیبهای سرما و گرما، انواع روشهای حمل مجروح، آشنایی با اصول جستجو و نجات در سوانح

جاده‌ای، بهمن، سیلاب، ساحل، اصول شنا در آب‌های آزاد، روشهای رهایی مصدوم از خودرو، ارتفاع، آوار، شناخت بیماریهای کوه و ارتفاع، مسمومیتها، بقا در کوهستان، شب مانی در کوه در فصول مختلف، آشنایی با تجهیزات امدادونجات در جاده و کوهستان و روش بکارگیری آنها و بسیاری از آموزشهای لازم همراه با تجربیات مربیان و از مهمترین موارد دیگر، یعنی آمادگی جسمانی در تمام شرایط، به توانمندسازی جوانان روستایی و ارتقاء کیفیت امدادونجات و بهبود و ارتقاء کیفیت زندگی آنان منجر خواهد شد. بدیهی است که آموزشهای ذکر شده مناسب جوانانی است که از سلامت جسم و روان برخوردار بوده و خود به این امر یعنی خدمت رسانی علاقه مند باشند. در این روستا حداقل تعداد ۵۰ نفر از مردان و زنان جوان و مستعد آموزش زندگی می کنند که آمادگی دارند دوره‌های عمومی و تخصصی هلال احمریافدراسیون کوهنوردی را طی نمایند. اما، درحیطه، آموزشهای عمومی و تخصصی کوهستان آنچه ازاهمیت ویژه برخورداراست چاپ کتب، مقالات، جزوات آموزشی، تالیفات و ترجمه‌هایی است که ازسال ۱۳۳۳ تا به امسال(۱۳۹۷) در اشکال مختلف به چاپ رسیده است.

"آموزش عمومی" برای روستاییان از طریق نهادهای مربوطه مانند جهادسازندگی بمورد اجرا گذاشته می شود. این آموزشها می تواند در ارتقاء و بهبود کیفیت زندگی که از ملزومات توسعه است، موثر باشد و عبارتند از:

- بهداشت فردی و عمومی، جمع آوری و بازیافت زباله‌های روستا
- بهداشت آب آشامیدنی و مصرفی، مسایل محیط زندگی و محیط زیست روستا
- اطلاعات عمومی و مسایل اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی و سیاسی، بهبود سطح تحصیلات زن و مرد روستایی
- مهارتهای زندگی و فنی، بهبود تولیدات صنایع دستی، وضعیت مسکن و ساخت وسازهای اصولی در روستا
- شیوه دامداری، زراعت و کشاورزی، نحوه استفاده از کودها... (جزوه آموزشی جهادسازندگی، ۱۳۹۶: ص ۱۷).

توانمندسازی: توانمندسازی، ایجادشرایطی است که در آن ذینفعان بتوانند بر ضعف خود فائق آمده و صاحب قدرت، توان و اعتماد به نفس گردند، مشکلات راحل نمایند و درحفظ، رشد، تعالی منابع انسانی و محیطی موفق شوند برای توانمند سازی بایدبه عواملی مانند دانش و یا آموزشهای مهارتی سازمانها، روشهای مناسب، عضویت در یک سازمان، اعتماد به نفس افراد، تحصیلات، دسترسی به منابع و حمایت سیاسی توجه نمود(جزایری، ۱۳۹۰: ص ۶۵). **کیفیت زندگی:** امروزه تقریبا همه صاحب نظران، بهبود کیفیت زندگی را هدف اصلی تمام برنامه‌ریزها به حساب آورده و آن را مقصد مشترک توسعه در سطوح محلی، ملی و بین المللی می‌دانند، کیفیت زندگی مفهومی است که در سالهای اخیر، بواسطه نقشی که در سلامت روان افراد دارد، اهمیت بسزایی یافته است(حیدری، ۱۳۹۰: ص ۹۷). کیفیت زندگی مفهوم گسترده‌ای است که دارای معانی گوناگونی برای افراد و گروه‌های مختلف است. برخی آن را بصورت قابلیت زیست پذیری یک ناحیه، برخی دیگر بشکل سنجهای بصورت رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی، رضایتمندی و غیره تفسیر کرده اند (محمدی و همکار، ۱۳۹۱: ص ۹۴). توانمندسازی ساکنان روستایی مخصوصا جوانان دختر و پسر موجب میشود بااعتماد به نفس و خودباوری در امور، مداخله و مشارکت کرده و به بهبود کیفیت زندگی خود و ارتقاء کیفیت امداد ونجات کوهستان و نهایتا توسعه کمک نمایند(لانگه، ۱۳۹۰: ص ۲۲).

توسعه: توسعه از لحاظ لغوی دارای معانی مشابهی همچون تغییر اجتماعی، رشد اجتماعی، تکامل اجتماعی، مدرنیزه شدن و پیشرفت است (جانسون و چندلر، ۲۰۱۵: ص ۱۴). به استناد همین نگرش، بهبود کیفیت محیط زندگی روستاییان و متعاقباً دستیابی به توسعه پایدار، تا حدود زیادی به چگونگی توسعه و بهبود منابع انسانی آنها که آن نیز در کیفیت دانش (شناخت و آگاهی)، آموزش و اطلاع رسانی (ترویجی-اطلاع رسانی)، ارتقاء حس مسئولیت پذیری روستاییان نسبت به ابعاد مختلف محیطی، اجتماعی و اقتصادی زندگی خود، مهارت‌ها، اعتماد به نفس و همدلی بین روستاییان، ظرفیت‌ها و توانایی‌های آنها در رویارویی خردمندانه با مسائل تجلی پیدا می کند، بستگی دارد (ویلکینسون و پیکت، ۲۰۰۹: ۳۱).

بادرک نیاز کشور در حوادث طبیعی مانند زلزله، سیل و رانش زمین در برنامه ریزیهای سیاستگذاران کلان و سطح ملی و محلی و برابری قوای امداد رسان در ساعات اولیه که مهترین زمان طلایی نجات است آموزش ساکنان روستایی در حیطه امداد و نجات کوهستان ضمن توانمندسازی آنان، مشارکت در امور مختلف و ارتقاء کیفیت امداد و نجات و بهبود شرایط زندگی و نهایتاً به توسعه روستا منجر می گردد.

پیشینه تحقیق:

- رفاه، مهدی (۱۳۹۰) پایان نامه کارشناسی ارشد با موضوع: تاثیر پایگاه‌های امداد و نجات کوهستان در امنیت گردشگران (مطالعه موردی: دره اوسون) محقق به این نتیجه دست یافته که وجود پایگاه‌های امداد و نجات کوهستان و آموزش‌هایی که دیده اند و نیز آموزش‌هایی که به گردشگران و کوهنوردان میدهند، می تواند در کاهش صدمات ناشی از جراحات وارده، حوادث طبیعی، امنیت روانی گردشگران و سایر موارد مربوطه بسیار موثر واقع گردد.

- انجمن پزشکی کوهستان ایران: کتاب «آن روی سکه» نوشته یکی از بازماندگان حادثه قله «گاشر بروم ۱» (صعود ناتمام و تلاش تیم ملی ایران به یازدهمین قله مرتفع جهان) است. «محمدحسن نجاریان» گردآورنده و نویسنده این کتاب است و در این باره اظهار داشته: قله "گاشر بروم ۱" با هشت هزار و هشتاد متر ارتفاع، یازدهمین قله مرتفع جهان است که در رشته کوه هیمالیا قرار دارد. تیم ملی کوه‌نوردی ایران سال ۱۳۸۲ تصمیم به فتح این قله گرفت اما با ریزش بھمن این صعود ناکام ماند و متأسفانه «محمد اوراز»، کوه‌نورد کشورمان در این حادثه جان باخت. برای ادای دین به «اوراز»، همه مقاله‌ها و یادداشت‌هایی را که پس از این واقعه در مطبوعات کشورمان منتشر شد، جمع‌آوری و اقدام به چاپ نموده است (انتشارات کوه‌نوردی، ۱۳۹۲).

- انجمن پزشکی کوهستان ایران: کتاب حوادث کوه‌نوردی در آمریکای شمالی سال ۲۰۱۱. آلپاین کلاب آمریکا هر سال اقدام به انتشار کتاب حوادث کوه‌نوردی و آمریکای شمالی می نماید. در این کتاب علاوه بر اعلام نوع حادثه به تحلیل و بررسی آنها نیز پرداخته می شود. این کار ارزشمند در سال ۲۰۱۱ با همراهی نشریه سنگ و یخ با انتشار ۱۰۰۰ جلد صورت گرفت (نشریه سنگ، ۲۰۱۱).

منطقه مورد مطالعه: پس قلعه ؛ از روستاهای دهستان رودبار قصران، بخش رودبار قصران شهرستان شمیران، استان تهران است. ارتفاع این روستا بین ۱۸۰۰ تا ۲۲۰۰ متری از سطح دریا و مرکز شهرستان، تجریش و از دو بخش تشکیل

شده است ۱: بخش لواسانات شامل شهر لواسان و دهستانهای لواسان بزرگ ۲- بخش رودبار قصران شامل شهرهای اوشان، فشم، میگون و شمشک و دهستانهای رودبار قصران که روستای پس قلعه در این بخش واقع گردیده است (ویکی پدیا، ۱۳۹۷). قدمت روستای پس قلعه به پیش از اسلام میرسد. نشانه‌های باقی مانده از تمدن‌های در اطراف آن شاهد این ادعا هستند؛ قوروق باغ زرتشتیها در انتهای آبادی در کنار چنار قدیمی و قصر شاه میران از امرای عرب از آن جمله اند. تکیه ای در وسط دهکده است که مراسم عزاداری در آنجا اجرا می شود. دکان قصابی و نانوائی دارد (ستوده، ۸۷: ۱۳۷۴). پس قلعه آخرین بافت مسکونی و سکنه خارج از محدوده منطقه یک و نزدیکترین روستای مسکونی در انتهای منطقه بیلاقی سربند و دربند، در دو کیلومتری شمیران قرار گرفته است. دبستان آن به نام «امیر سعید» معروف است که بیشتر بچه‌ها در این مدرسه تحصیل کرده اند و چندسالی است که تعطیل می باشد (مشاهدات محقق، ۱۳۹۷). علاوه بر رود جاری در وسط روستا، آب دیگری از دره غربی اوسون سرچشمه می گیرد و کمی پایین تر از آن به آب دره فراخلا می ریزد و کمی پایین تر هر دوی این آبها به آبی که از آبشار پس قلعه می آید ملحق می شوند. این آب، اراضی پس قلعه را مشروب می کند و سپس به دربند و تجریش و در انتها به جنوب تهران می رسد. محصولات پس قلعه منحصر به گیلاس و آلبالو و آلو و گردو و خیار شمرونی است. چون زمین زراعی ندارند گله داری می کنند. پس قلعه در کنار شهر شلوغ تهران محلی است برای ضیافت کوه و پرنده و آبشار. اکثر مردم این روستا صاحب قهوه خانه‌های سرراه کوهنوردان هستند که از فروش محصولات باغی مانند گردو، شاه توت، ازگیل، سیب و گیلاس نیز امرار معاش مینمایند. برای رسیدن به دره اوسون و دسترسی به ارتفاعات، مخصوصا قله توچال، میبایست از دربند در شمال تهران و از میان این روستا گذشت. پس قلعه در موقعیتی نزدیک به پایتخت ولی با گذشت ۴۰ سال از پیروزی انقلاب اسلامی هنوز فاقد راه مناسب، خانه بهداشت و گاز لوله کشی شهری، سرویس بهداشتی عمومی، حمام عمومی، سالن ورزشی، ایستگاه تلویزیونی و... است. اما رستورانهای سرراه گاز لوله کشی شهری دارند. روستا دارای ۲ مسجد و ۱ حسینیه و دفتر شورا و دهیار روستا می باشد. اهمیت این روستا بخاطر بالادست بودن در منطقه شمیران و موضوع آبهای جاری و زیرزمینی است که می تواند در صورت آلودگیهای محیطی به محیط زیست محدوده دربند و مسیل آبهای جاری صدمه وارد نماید (مشاهدات پژوهشگر).

ویژگیهای جمعیتی پس قلعه: این روستا ۴۵۹ نفر جمعیت دارد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۶) با توجه به اینکه جمعیت روستا در حالت شناور حدود ۵۰۰ نفر می باشد اما در زمستانها به یک سوم این تعداد می رسد. تعداد جوانان مستعد آموزش برای کمک‌های اولیه و امداد و نجات از دختر و پسر، حدود ۵۰ نفر می باشند. مهاجرت اهالی روستا به علل گوناگون و به دنبال اشتغال بوده است. روستای پس قلعه در خارج از محدود شهرداری منطقه یک واقع گردیده است که قسمتی از خدمات شهری مانند تخلیه زباله روستائیان را شهرداری ناحیه کوهستان برعهده دارد. با رشد و گسترش شهرنشینی و افزایش تعداد مراجعین به کوهستان، ساکنان به تدریج شغل رستوران داری را پیشه کرده و از اراضی خود واقع در مستثنیات، به منظور احداث رستوران و کافه جهت درآمد استفاده نمودند. بیشتر جوانان به همراه خانواده فقط در فصول بهار و تابستان به روستا باز میگردند. نقشه شماره ۲ موقعیت روستای پس در ضلع شمال شمیران را نشان می دهد.

نقشه شماره ۲ موقعیت مکانی روستای پس قلعه منبع: شهرداری، ۱۳۹۷

یافته‌های پژوهش: تهیه پرسشنامه محقق ساخته، توزیع و جمع آوری آنها، پردازش داده‌ها برای کسب نتایج علمی، پاسخ به پرسش‌ها و اثبات فرضیه‌ها و نتیجه گیری و پیشنهادات جهت این بخش در نظر گرفته شده است که برای نمونه به تعدادی از آنها اشاره می‌گردد.

آمار استنباطی: در این بخش از مطالعه مقایسه دیدگاه خبرگان محلی و روستاییان مورد مطالعه در زمینه تاثیر آموزش امداد و نجات کوهستان بر مولفه‌های توانمندسازی روستاییان و ابعاد چهارگانه کیفیت زندگی پرداخته شده است. همان‌طور که در جدول (شماره ۳) مشاهده می‌شود، نتایج بررسی و مقایسه متغیرهای مورد نظر براساس دیدگاه دو گروه مورد مطالعه از آزمون‌های ناپارامتریک (من ویتنی) استفاده شده است.

جدول (شماره ۳) نتایج بررسی تست کولموگروف اسمیرنوف در زمینه مولفه‌های توانمندسازی روستاییان

Asymp. Sig. (2-tailed)	Test Statistic	Negative	Positive	Absolute	
۰/۰۰۰	۰/۱۸۸	-۰/۱۸۸	۰/۱۴۸	۰/۱۸۸	دانش و آگاهی
۰/۰۰۰	۰/۱۷	-۰/۱۷	۰/۱۴	۰/۱۷	اطلاع‌رسانی و آگاهی بخشی
۰/۰۰۰	۰/۱۷۶	-۰/۱۷۶	۰/۱۱۹	۰/۱۷۶	توانایی و مهارت
۰/۰۰۰	۰/۲۳۴	-۰/۲۳۴	۰/۱۵۱	۰/۲۳۴	اعتماد و منزلت اجتماعی
۰/۰۰۰	۰/۲۴۷	-۰/۲۴۷	۰/۱۲۶	۲۴۷۰	مشارکت اجتماعی
۰/۰۰۰	۰/۲۹۱	-۰/۲۹۱	۰/۱۴۴	۰/۲۹۱	روحیه و تمایلات فردی
۰/۰۰۰	۰/۲۰۸	-۰/۲۰۸	۰/۱۲۸	۰/۲۰۸	دسترسی به منابع
۰/۰۰۰	۰/۲۲۳	-۰/۲۲۳	۰/۱۲۹	۰/۲۲۳	کل

منبع: نویسنده‌گان، ۱۳۹۷

آمار استنباطی، مقایسه دیدگاه روستاییان مورد مطالعه: در این بخش از مطالعه در جدول (شماره ۵) به مقایسه دیدگاه روستاییان مورد مطالعه در زمینه تاثیر آموزش امداد و نجات کوهستان بر مولفه‌های توانمندسازی روستاییان و ابعاد چهارگانه کیفیت زندگی پرداخته شده است. لازم به توضیح است، جهت تعیین آزمون مناسب برای بررسی‌های لازم، با استفاده از تست کولموگروف اسمیرنوف به بررسی وضعیت نرمالیت متغیرهای مورد نظر پرداخته شده است. همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود، نتایج تست در مورد همه‌ی متغیرهای مورد تحقیق معنادار شده است.

جدول (شماره ۵) نتایج بررسی تست کولموگروف اسمیرنوف در زمینه مولفه‌های توانمندسازی روستاییان

Asymp. Sig. (2-tailed)	Test Statistic	Negative	Positive	Absolute	
۰/۰۰۰	۰/۱۸۸	-۰/۱۸۸	۰/۱۴۸	۰/۱۸۸	دانش و آگاهی
۰/۰۰۰	۰/۱۷	-۰/۱۷	۰/۱۴	۰/۱۷	اطلاعرسانی و آگاهی بخشی
۰/۰۰۰	۰/۱۷۶	-۰/۱۷۶	۰/۱۱۹	۰/۱۷۶	توانایی و مهارت
۰/۰۰۰	۰/۲۳۴	-۰/۲۳۴	۰/۱۵۱	۰/۲۳۴	اعتماد و منزلت اجتماعی
۰/۰۰۰	۰/۲۴۷	-۰/۲۴۷	۰/۱۲۶	۰/۲۴۷	مشارکت اجتماعی
۰/۰۰۰	۰/۲۹۱	-۰/۲۹۱	۰/۱۴۴	۰/۲۹۱	روحیه و تمایلات فردی
۰/۰۰۰	۰/۲۰۸	-۰/۲۰۸	۰/۱۲۸	۰/۲۰۸	دسترسی به منابع
۰/۰۰۰	۰/۲۲۳	-۰/۲۲۳	۰/۱۲۹	۰/۲۲۳	کل

منبع: نویسنده‌گان، ۱۳۹۷

براساس نتایج بدست آمده افراد مورد مطالعه ضرورت آموزش و توانمندسازی روستاییان ساکن در مناطق گردشگری کوهستان در زمینه امداد و نجات کوهستان را در سطح بالایی (میانگین ۴/۳۹) دانسته‌اند.

تحلیل فرضیات پژوهش: فرضیه ۱. بین آموزش ساکنان روستایی در زمینه امداد و نجات، در نقاط گردشگری و حادثه‌خیز کوهستان با بهبود کیفیت زندگی و توسعه منطقه روستایی مورد مطالعه رابطه معنادار وجود دارد.

در این بخش از مطالعه در جهت بررسی فرضیه ۱ با استفاده از نظرات خبرگان کوهستان، از آزمون "کای اسکور تک" متغیره استفاده شده است. همان‌طور که در جدول (شماره ۶) مشاهده می‌شود، برای بررسی اثر آموزش امداد و نجات کوهستان بر بهبود کیفیت زندگی روستاییان مورد نظر در ابتدا به بررسی تاثیر آموزش امداد و نجات کوهستان بر بهبود ابعاد چهارگانه و سپس کل کیفیت زندگی پرداخته شده است. نتایج نشان داد، آموزش در زمینه امداد و نجات بر روستاییان مورد نظر براساس نظرات خبرگان کوهستان می‌توان بر ابعاد اجتماعی (۱۲/۶۶ = کای اسکور)، ذهنی - روانشناختی (۱۰/۶۶ = کای اسکور) و همچنین، به صورت کلی بر کیفیت زندگی (۱۱ = کای اسکور) در سطح ۹۵ درصد معنی‌داری تاثیرگذار باشد. به عبارتی دیگر، با اطمینان ۹۵ درصد رابطه مثبت معناداری بین آموزش روستاییان در زمینه امداد و نجات کوهستان با بهبود کیفیت زندگی روستاییان به صورت کلی وجود داد. لذا، براساس نتایج بدست آمده می‌توان گفت فرضیه تحقیق مبنی بر «بین آموزش ساکنان روستایی در زمینه امداد و نجات، در نقاط گردشگری و حادثه‌خیز کوهستان با بهبود کیفیت زندگی و توسعه منطقه روستایی مورد مطالعه رابطه معنادار وجود دارد» مورد پذیرش قرار می‌گیرد.

جدول (شماره ۶) نتایج آزمون کای اسکور بررسی دیدگاه خبرگان کوهستان مورد مطالعه در زمینه اثر آموزش امداد و نجات کوهستان بر ابعاد چهارگانه کیفیت زندگی

کای اسکور	اجتماعی	اقتصادی	کالبدی-محیطی	ذهنی - روانشناختی	کیفیت زندگی
۱۲/۶۶	۳	۶/۳۳	۱۰/۶۶	۱۱	کای اسکور
۴	۴	۴	۴	۴	درجه آزادی
۰/۰۱۳	۰/۵۵	۰/۱۷	۰/۰۳	۰/۰۲۷	سطح معنی‌داری

منبع: نویسنده‌گان، ۱۳۹۷

فرضیه ۲. بین آموزش ساکنان روستایی در زمینه امداد و نجات، در محدوده نقاط گردشگری و حادثه خیز کوهستان، تا قبل از حضور امدادگران پایگاه‌های امدادونجات کوهستان با تسریع امدادسانی و کاهش اثرات وقوع حوادث کوهستان رابطه معنادار وجود دارد.

در این بخش از مطالعه در جهت بررسی فرضیه ۲ از آزمون کای اسکور تک متغیره استفاده شده است. همان‌طور که در جدول (شماره ۷) مشاهده می‌شود، برای بررسی اثر آموزش امداد و نجات کوهستان بر تسریع امدادسانی و کاهش اثرات وقوع حوادث کوهستان در محدوده نقاط گردشگری و حادثه خیز کوهستان، تا قبل از حضور امدادگران پایگاه‌های امدادونجات کوهستان از آزمون کای اسکور تک متغیره استفاده شده است. نتایج نشان داد، آموزش در زمینه امداد و نجات بر روستاییان مورد نظر براساس نظرات خبرگان کوهستان می‌تواند بر تسریع امدادسانی و کاهش اثرات وقوع حوادث کوهستان در محدوده نقاط گردشگری و حادثه خیز کوهستان (کای اسکور) تا قبل از حضور امدادگران پایگاه‌های امدادونجات کوهستان در سطح ۹۵ درصد معناداری تأثیرگذار باشد. به عبارتی دیگر، با اطمینان ۹۵ درصد رابطه مثبت معناداری بین آموزش روستاییان در زمینه امداد و نجات کوهستان بر تسریع امدادسانی و کاهش اثرات وقوع حوادث کوهستان در محدوده نقاط گردشگری و حادثه خیز کوهستان در روستای مورد مطالعه به صورت کلی وجود داد. لذا، براساس نتایج بدست آمده می‌توان گفت فرضیه تحقیق مبنی بر «بین آموزش ساکنان روستایی در زمینه امداد و نجات، در محدوده نقاط گردشگری و حادثه خیز کوهستان، تا قبل از حضور امدادگران پایگاه‌های امدادونجات کوهستان با تسریع امدادسانی و کاهش اثرات وقوع حوادث کوهستان رابطه معنادار وجود دارد» مورد پذیرش قرار می‌گیرد.

جدول (شماره ۷) نتایج آزمون کای اسکور تک نمونه‌ای میزان اثرگذاری آموزش امداد و نجات بر تسریع امدادسانی و کاهش وقوع حوادث کوهستان

اثرگذاری آموزش امداد و نجات بر تسریع امدادسانی و کاهش وقوع حوادث کوهستان	کای اسکور	درجه آزادی	سطح معناداری
	۶۷/۶	۳	۰/۰۰۰

منبع: نویسنده‌گان، ۱۳۹۷

نتیجه گیری

از لحاظ کاربردی و در حیطه مقالات علمی - پژوهشی، این تحقیق می‌تواند با توجه به اینکه ایران کشوری است که همواره در معرض خطر زلزله‌های بزرگ، سیل و رانش زمین قرار دارد و به هنگام وقوع حادثه امکان امدادسانی در ساعات اولیه و زمان طلایی نجات جان آسیب دیدگان از سوی امدادگران رسمی وجود ندارد، در جهت برابری قوای خدمات رسان مورد استفاده نهادهای ذیربط، هلال احمر، فدراسیون کوهنوردی و صعودهای ورزشی، هیات کوهنوردی استان تهران، شهرداری تهران، استانداردها، فرمانداریها، بخشداریها، دهیاران و دانشجویان رشته جغرافیا قرار گیرد. بنابراین درک اهمیت آموزش و توانمندسازی روستائیان در حیطه امداد و نجات ضروری است. اما به نظر می‌رسد بهبود کیفیت امداد و نجات و ارتقاء کیفیت زندگی ساکنان آن و توسعه روستا از دیدگاه مسئولان، برنامه‌ریزان و دولت‌مردان مغفول مانده است. برای توجه به اثرات و کاربرد این مقاله، با توجه به ضرورت حفظ سرمایه‌های ملی (منابع انسانی، محیطی و مالی) و توانمندسازی روستائیان و تاثیر آن بر کیفیت امداد و نجات و همچنین بر ارتقاء کیفیت

زندگی، در این پژوهش به بررسی رابطه بین آموزش‌های تخصصی - عمومی و توانمندسازی ساکنان روستایی در عرصه امداد و نجات کوهستان در مناطق گردشگری - کوهستان، و بر کیفیت امداد و نجات، ارتقاء کیفیت زندگی ذینفعان، تسریع امداد رسانی و کاهش اثرات ثانوی حوادث، مشارکت اهالی در امور مختلف اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی - سیاسی، و دستیابی به توسعه روستای مورد مطالعه پرداخته شده است. در این جا می‌توان اظهار نمود که آموزش، تداوم و بروز رسانی آن سبب ایجاد ظرفیت سازی و توانمندی روستاییان در ابعاد مختلف شده و با تأثیر - گذاری بر دانش، آگاهی و مهارت ساکنان روستاها، زمینه‌ساز شناسایی مناطق حادثه‌خیز، اطلاع رسانی و آگاهی بخشی به گردشگران کوهستان، شناسایی پهنه‌های پرخطر و همچنین تسریع عملیات امداد و نجات و حفظ جان انسانها بعنوان یکی از منابع سرمایه‌های مهم خواهد بود. علاوه بر این مسأله، به دنبال برگزاری آموزش‌های مختلف و متعدد در زمینه امداد و نجات کوهستان، ایجاد ملزومات زیرساختی، زیست‌محیطی، بهداشتی - سلامتی، امنیتی و مواردی از این قبیل برجسته شده و مورد توجه کارشناسان و متصدیان دولتی خارج از روستا قرار می‌گیرد. بر این مبنا، اقدامات اساسی و مهمی در منطقه مورد مطالعه انجام شده مانند تکمیل پدهلی کوپتر در ارتفاعات منطقه، جاده خاکی سربند به پس قلعه، ساختمان در حال احداث امداد و نجات هلال احمر در ارتفاع بالای ۲۰۰۰ مترین دره اوسون و راه شیرپلا، ایجاد ایستگاه‌های اطلاع رسانی و پیشگیری از حوادث کوهستان و به دنبال آن، علاوه بر آموزش، برنامه‌ریزی، کنترل و مهار حادثه، برنامه‌های متعددی در راستای حفاظت از مناطق هدف تدوین می‌گردد. چنانچه برنامه‌ریزان در سطح کلان کشور به مسائل و مشکلات موجود در حیطه امداد و نجات کوهستان توجه خاص نموده و در برنامه‌ریزیها از تاثیر در هم تنیده و متقابل شهر و روستا غفلت ننمایند، می‌توان اظهار نمود که آموزش امداد و نجات کوهستان به صورت مستقیم و غیرمستقیم، در ارتقاء کیفیت امداد و نجات و بهبود زندگی ساکنان مناطق هدف گردشگری کوهستان موثر بوده و به دنبال آن، کیفیت زندگی در روستا بهبود یافته و امکان دسترسی روستاییان به آموزش‌های رسمی امداد و نجات در سطح روستا بیشتر و دانش و مهارت آنان افزون گشته، علاوه بر این، کمیت و کیفیت امکانات بهداشتی - سلامتی و امنیت نیز تغییر نموده و با کاهش آمار حوادث و تلفات در آینده بهتر خواهد شد. ضمن اینکه، چنانچه برنامه‌ریزان به امنیت اشتغال و کنترل مهاجرت از روستا به شهر و ماندگاری روستائیان توجه داشته باشند با برنامه‌های کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت می‌توانند از بار هزینه‌ها و مسئولیت‌های مستقیم و غیر مستقیم دولت بکاهند. البته روستای پس قلعه بعلت موقعیت خاصی که دارد نمیتواند از امکاناتی چون آمبولانس، خودروهای پلیس و ایستگاه آشنشانی و... بهره مند گردد. علاوه بر موارد فوق، به دنبال آموزش امداد و نجات در سطح روستاها، همبستگی و مشارکت ساکنان روستایی در هنگام وقوع حادثه مانند امداد رسانی در آتش سوزی سال ۱۳۹۶ یکی از منازل محلی و کمک به آسیب دیدگان حوادث کوهستان نیز افزون شده و مردم بیشتر احساس مسئولیت می‌نمایند. علاوه بر جنبه‌های فوق، افراد بیشتری از ساکنان روستایی در زمان اوقات فراغت، به دنبال ارضاء حس مفید بودن، تمایل به دریافت آموزش و یا تکمیل دوره‌های آموزشی امداد و نجات می‌شوند. در کل، می‌توان گفت، آموزش امداد و نجات، سبب بهبود ابعاد مختلف کیفیت امداد و نجات و بهبود زندگی ساکنان

مناطق روستای مذکور شده است. با توجه به نو بودن بحث مشارکت مردم در امداد و نجات کوهستان در مواقع بروز حادثه و مفید بودن آنان در زمینه امداد رسانی، بحث گسترش آموزشهای علمی در مناطق هدف گردشگری کوهستان، بیشتر شده است. حال، با توجه به تحولات اقتصادی اخیر در روستاهای کشور و گرایش به سمت اقتصادهای جایگزین و اتکاء مستقیم و غیرمستقیم معیشت روستایی بر گردشگری و موارد مرتبط با آن، توجه به بحث آموزش امداد و نجات و ورود ساکنان روستایی به حیطه امداد رسانی و الزامات مرتبط با آن، به عنوان راهبرد اقتصادی جدید که زمینه ساز ماندگاری جمعیت روستایی و نهایتاً توسعه روستایی گردد، مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به نو بودن بحث فوق، و از همه مهم تر، با توجه به نیاز فطری بشر به کمک افراد نیازمند (به ویژه حادثه دیده)، اگرچه آموزش امداد و نجات کوهستان و موارد مرتبط با آن، بر اقتصاد روستایی و اشتغال روستاییان چندان تأثیر عمیق و قابل لمسی نگذاشته است. با این حال، جای امیدواری است که در سالهای آینده، با فرهنگ سازیهای مختلف، زمینه بهره گیری بیشتر روستاییان مورد مطالعه از آموزش امداد و نجات و شبیه سازی و مانور وقوع حادثه، کنترل حادثه و امداد و نجات به صورت گردشگری آموزش (امداد و نجات) در جهت بهبود اوضاع اقتصادی فراهم شود که این مهم می تواند از مهاجرت روستائیان به شهر کاسته و زمینه توسعه و بهبود شرایط اقتصادی در سایه رونق کشاورزی، باغداری، دامداری و دامپروری فراهم نموده و به کاهش هزینه های دولتی و نهادهای ذیربط موثر باشد.

پیشنهادات:

با توجه به نتایج به دست آمده از بررسی دیدگاه متخصصان کوهستان و روستاییان مورد مطالعه، پیشنهاداتی به شرح زیر ارائه گردید:

- برگزاری دوره های آموزش های امداد و نجات کوهستان در محل روستاهای هدف
- ایجاد، تجهیز و بهره برداری از پایگاه های محلی امداد و نجات در منطقه و واگذاری تمامی مسئولیت های آن به افراد محلی آموزش دیده به منظور تسریع هر چه بیشتر اقدامات امداد و نجات
- با توجه به کوهستانی بودن منطقه و نیازمندی و ضرورت آموزش ساکنان روستا در زمینه اقدامات امداد و نجات به منظور تسریع امداد رسانی در مواقع بروز حادثه، پیشنهاد می شود متصدیان دولتی، زمینه های لازم برای بهره گیری بیشتر نیروهای محلی حداقل به صورت استخدام های پیمانی با شرکتهای طرف قرارداد شهرداری تهران یا هلال احمر را فراهم نمایند
- شناسایی و اطلاع رسانی از نقاط حادثه خیز توسط تیم های محلی، تعمیر و نصب تابلوهای راهنمای کوهستان و علامت گذاری آن ها به منظور دادن اخطار به گردشگران کوهستان

منابع

- ازکیا، مصطفی (۱۳۷۴)، مقدمه ای بر جامعه شناسی توسعه روستایی: انتشارات دانشگاه تهران.
- توفیقی، دکتر فرشید (۱۳۸۵) کمکهای اولیه و امداد، چاپ اول: زلال کوثر، تهران
- جزایری، ادریس (۱۳۹۰) نقش زنان روستایی در توسعه، ترجمه ناهید ساریخانی، تهران: انتشارات موسسه پژوهشهای برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی.

حیدری، علی. (۱۳۹۰) بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی استان کهگیلویه و بویراحمد: مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۶، ص ۵۱-۶۶

دانایی، رحیم. کوهنوردی لذت آزادی در اوج (۱۳۸۴) جلد ۱: نشر روان. چاپ اول. تهران
رضوانی، علی اصغر (۱۳۷۹) جغرافیا و صنعت توریسم: انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران
لانگه، سارا (۱۳۹۰) معیارهایی برای تواناسازی زنان، نقش زنان در توسعه، تهران: روشنگر ۱۳۹۰
مدد کار ایران (۱۳۹۵) شاخه مددکاری اجتماعی، توانمندسازی، ص ۷۶
مرکز آمار ایران (۱۳۹۶)

احمدوند، یزدان (۱۳۸۴) برنامه‌ریزی تعیین کاربری اراضی در حاشیه رود- دره‌های شهری (نمونه موردی: رود- دره دارآباد)، پایان نامه دوره کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران

حسینی، مریم (۱۳۷۹) ارزیابی زیست محیطی توسعه تفریحی در منطقه توچال. پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت محیط زیست. دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران

رفاه، مهدی (۱۳۹۰) پایان نامه کارشناسی ارشد با موضوع: تأثیر پایگاه‌های امداد و نجات کوهستان در امنیت گردشگران (مطالعه موردی دره اوسون)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.

محمدی یگانه، بهروز، نباتی، عباس، چراغی، مهدی (۱۳۹۱)، تبیین اثرات اجرای طرح‌های بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی- مطالعه موردی: دهستان کرانی- شهرستان بیجار، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۹، صص ۹۹-۱۱۵.

نقوی، محمدرضا. (۱۳۹۱). سنجش کیفیت اجتماعی زندگی نواحی روستایی با معیار فاصله از مرکز شهر با استفاده از مدل تی ای وی، تکنیک بردار ویژه. نمونه مطالعه موردی: روستاهای چهار قلعه شهرستان بهشهر. نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، شماره ۱۴ ص ۱۲۳